

Hogyan mérhető a könyvtári szolgáltatások hatékonysága?

M. KIRJUHIN - A. KAC

A szerzők 'Éffektivnoszt' obszluzsivanija csitatelej. Csem ee izmerit' ? c. cikkét (Bibliotekar'. 1976. 12.no. 54-57. p.) S. BENEDEK András tömörítette.

A társadalom számára nem közömbös, hogyan hasznosítják a nem termelő ágazatok, a szolgáltató szféra fenntartására fordított összegeket. Vizsgáljuk meg, hogyan, milyen kritériumok, mutatók szerint értékelhetjük a könyvtári szolgáltatások hatékonyságát.

A könyvtári munka hatékonyságát a szolgáltatások mennyiségi és minőségi mutatói, valamint az anyagi-időbeli ráfordítások közti arány jellemzi. Ezen belül meg kell határoznunk az egyes szolgáltatásokat, s meg kell találnunk azokat a szempontokat, amelyek alapján egységesen értékelhetők a minőségi és mennyiségi mutatók.

A könyvtári szolgáltatások legalapvetőbb formája a könyvek kölcsönzése. Ebben az esetben a hatékonyságot az adott időszak alatt végzett kölcsönzések száma jelzi. A könyvtáraknak azonban más jellegű szolgáltatásaik is vannak: irodalomjegyzékek összeállítása adott kutatási témakörben, írásbeli vagy szóbeli információk nyújtása, stb. Mindezek nem függenek össze közvetlenül a végső feladattal - a könyvkölcsönzéssel, sőt, az előzetes szelekció folytán bizonyos mértékben csökkentik a kölcsönzések számát. Ezekben az esetekben a hatékonyságot az olvasó megtakarított ideje jelzi. Ezt az időt azonban mennyiségileg szinte lehetetlen meghatározni, ezért a könyvtári kölcsönzésekhez kell számítani azoknak a könyveknek a számát, amelyeket a könyvtáros átnézett az adott kérés kielégítése során. Végeredményben tehát a könyvtári szolgáltatások eredményességének általános mércéje a könyvkölcsönzések száma.

Vizsgáljuk meg, milyen anyagi ráfordítások szükségesek egy könyvtár működéséhez. Mint mindenintézmény esetében, itt is az egyszeri költségek jelzik a könyvtár létrehozására fordított összeget, míg a folyó költségek a fenntartás - fizetések, nyugdíjak, tudományos munkára fordított pénzek, stb. - kiadásait.

Jelöljük a könyvtári szolgáltatások gazdasági hatékonyságát meghatározó mutatókat a következő betűjelekkel:

KSZ: a kölcsönzések száma

KÉ: a könyvtári állomány értéke

EB: az egyszeri beruházások értéke

KM: a könyvállomány mennyisége

FK: folyó költségek

H: a könyvtár létesítésére fordított költségek kihasználásának hatékonysága

K: a könyvtári szolgáltatások alapszükséglete

- FH: a folyó költségek kihasználásának hatékonysága
 EK: a folyó költségek egy egységre eső értéke
 H₁: a könyvvállomány kihasználásának hatékonysága
 H₂: a könyvvállomány forgalmának mutatója

Az eredmények és költségek egybevetéséhez a kölcsönzések számát (KSZ) rá kell vetíteni az egyszeri beruházások (EB) értékére. Ebben az esetben:

$$H = \frac{EB}{KSZ}$$

Hasonló módon határozhatjuk meg a könyvtári szolgáltatások alapszükségletét (K) is, amely az egy könyvtári egységre eső egyszeri beruházás értékét jelenti. Minél kisebb ez a mutató, annál nagyobb a könyvtári munka hatékonysága.

A folyó költségek kihasználásának hatékonyságát (FH) a könyvtári kölcsönzések számának (KSZ) a folyó költségekkel (FK) való összevetéséből kaphatjuk meg:

$$FH = \frac{KSZ}{FK}$$

Ennek a mutatónak a növekedése a fenntartási költségek kihasználásának javulását jelzi. Ezzel ellentétes a folyó költségek egy egységre eső értékének mutatója (EK).

Ha összevetjük a könyvvállomány értékét a szolgáltatások eredményével, jobban jellemezhetjük a könyvvállomány kihasználási fokát:

$$H_1 = \frac{KSZ}{KE} \text{ vagy } H_2 = \frac{KSZ}{KM}$$

A H₁ és H₂ növekedése a könyvtári munka hatékonyságának javulását jelzi.

A kölcsönzések számát és a ráfordított munkát egybevetve meghatározhatjuk az alkalmazott dolgozók munkájának hatékonyságát (MH). Könyvtári viszonylatban a ráfordított munkát az alkalmazottak számával, vagy a munkaórák számával azonosítjuk.

- MH₁: a munka hatékonysága a kölcsönzések és alkalmazottak arányában
 MH₂: a munka hatékonysága a kölcsönzések és az alkalmazottak fizetésének arányában
 MA: a könyvtári dolgozók munkabér-alapja
 EF: egy kölcsönzésre eső fizetés
 ASZ: a könyvtári alkalmazottak száma
 KMI: a kölcsönzés fajlagos munkaigénye 100 000 kölcsönzésre vetítve

Az MH₁ = $\frac{KSZ}{ASZ}$ mutató analógikus a termelő szférában dolgozók munkájának mutatójával.

A fenti mutatók segítségével meghatározható a könyvtárak fenntartásához és fejlesztéséhez szükséges anyagi ráfordítások összege. Ezen belül a könyvtári munka hatékonyságának legáltalánosabb mutatója a munka hatékonyságának (MH) indexe, mivel ez jellemzi leginkább a könyvtár tevékenységét. A többi mutató ugyanis sokban a rendelkezésre álló anyagi eszközök nagyságától függ.

Menet közben.

A könyvtári munka össz-szövetségi seregszemeleje.

A Bibliotekar'-ban (1977. 4.no. 6-7.p.) megjelent dokumentum szövegét (Na marse - vszeszojznuj szmotr rabotü bibliotek) MÁNDY Gábor tömörítette.

A Szovjetunió Kulturális Minisztériuma mellett működő Állami Tárcaközi Könyvtári Bizottság - a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója tiszteletére - határozatot fogadott el arról, hogy 1977-ben össz-szövetségi könyvtári seregszemelet tartanak. Jóváhagyták a seregszemeleire, továbbá az Össz-szövetségi Szervezőbizottság összetételére vonatkozó javaslatot. A szövetségi köztársaságok kulturális minisztériumainak és a mellettük létesített állami tárcaközi könyvtári bizottságoknak, körzeti hivataloknak, a városi és kerületi kulturális osztályoknak, a megfelelő hatóságoknak, társadalmi szervezeteknek stb. előirták, hogy alakítsanak köztársasági, kerületi stb. szervezőbizottságokat, és biztosítsák minden hatóság és szervezet széleskörű részvételét a könyvtári seregszemeletben.

A seregszemele a könyvpropaganda ideológiai színvonalának emelésére, az olvasók kiszolgálásának minőségi javítására, a könyvtáraknak a dolgozók kommunista nevelésében betöltött, valamint a tudományos-műszaki haladásban játszott szerepének megerősítésére irányul. A párt- és állami szervek (SZKP KB, Komszomol KB, Minisztertanács), valamint a Szovjetunió Szakszervezeteinek Központi Tanácsa határozataival összhangban szükséges megszervezni a könyvtárak és az egyes dolgozók munkaversenyét a különböző címekért ("A kerület, város stb. legjobb könyvtára", "Kiváló könyvtár", "A szakma legjobbja"). A seregszemele 1977 januárjától 1978 januárjáig tart.

A seregszemele alapvető célkitűzései:

- megerősíteni a könyvtáraknak mint a pártszervezetek bázisainak szerepét a kommunista nevelésben; biztosítani aktív részvételüket a kommunista építőmunka konkrét feladatainak megoldásában;
- széleskörű és sokoldalú irodalompropagandát kifejteni az aktuális kérdésekkel összefüggésben (Nagy Októberi Szocialista Forradalom, Lenin munkássága, a kommunista párt vezető szerepe stb.);
- segítséget nyújtani a dolgozók mozgósításában a termelési feladatok teljesítéséhez; a termelési kultúra tökéletesítéséhez; széleskörűen